

## SCHMIDT ANIKÓ

### *A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872)\**



A kiegyezést követően a kataszteri ügyek rendezésének mind nagyobb jelentőséget tulajdonított a magyar állam.<sup>1</sup> Az ezzel kapcsolatos törvényjavaslat még kidolgozás alatt állt, amikor az 1870. évi költségvetésben a kataszter a rendkívüli költségek közül átkerült a rendes kiadások közé. Ennek szükségességét a pénzügyi bizottság úgy indokolta: „*a múlt évi költségvetési tárgyalások alkalmával kimondatott az, hogy a kataszter elkészítése oly módon történjék, hogy az a megállapítandó adórendszer, valamint a telekkönyvi intézmény igényeivel egybehangzó legyen, s általában az egész kataszteri munkálat folytatása rendszeresítetté, s erre nézve a minisztérium külön törvényjavaslatot is terjesszen elő. Ennek következtében a kataszteri költségek a pénzügyminisztérium jelen költségvetésében már nem úgy, mint a tavalyiban, rendkívüli kiadásként, hanem mint rendes és állandósított költségtelek vannak előirányozva; amit az alulírt bizottság, tekintve e telekzeti munkálatoknak hosszabb időre nyúló tartamát s a miniszteri indokolásban kifejezett mind közgazdasági, mind kormányzati és pénzügyi szempontból való fontosságát, valamint azt, hogy a kataszteri viszonyok nyilvántartása továbbra is nélkülözhetetlen marad: célszerűnek és teljesen indokoltnak tart; sőt a pénzügyminisztérium azon újabb előterjesztését is, amelyben az a kataszteri munkálatok körül előforduló személyes járandóságokat, me-*

*lyek eddig pusztán napidíjak alakjában voltak fölvéve — rendszeresített és állandó fizetéssé változtatja (anélkül egyébiránt, hogy az illető költségösszeg nagyobbodnék).<sup>2</sup>*

Tisza Kálmán, Debrecen első választókerületének képviselője<sup>3</sup> 1870. január 22-i felszólalásában vitába szállt a pénzügyi bizottsággal, kifogásolva, hogy bár a kataszteri ügyekben még mindig nem készült el az ígért törvényjavaslat, a Pénzügyminisztérium ennek ellenére kiszámolta, hogy „*az általa ezen évre ajánlott költségekkel hány év alatt, jelesül 21 év alatt lennének befejezhetők a kataszteri mérések.*” Ha ez a munka 21 év alatt valóban befejezhető lenne, úgy helyénvaló a kataszteri költséget a rendes kiadások közé sorolni, vélte Tisza, ám ő kétkedett az előirányzott intervallum realitásában: ez idő alatt sok változás történhet a gazdasági viszonyok, a művelési ágak és a használati módok vonatkozásában, így a már felmért területeken is újra kellene mérni. Emellett problémásnak érezte azt is, hogy a kataszteri felmérésekkel összhangban kivitelezhető adóreform még 21 évig várasson magára. Mindezért azt javasolta, hogy a kataszteri munkálat rendkívüli pénzforrások felhasználásával „*három év alatt fejeztessék be; e tekintetből a kataszteri munkálatok költségeinek fedezésére szükséges összeg a rendkívüli kiadások közé soroztassék*” és erről mielőbb törvényjavaslat is készüljön. Lónyay Menyhért válaszában kihangsúlyozta: „*nem*

\* Készült az OTKA K 105 886 kutatási pályázat támogatásával.

<sup>1</sup> Jelen cikk előzményét l. SCHMIDT ANIKÓ: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). *Catastrum*, 2. (2015) 2:19–24.

<sup>2</sup> Az állandó pénzügyi bizottság jelentése 1870. évre előterjesztett költségvetés tárgyában. Melléklet a 224. számú irományhoz. Az 1869. évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai (= KI), II:283–284. A korabeli szövegrészeket a mai helyesírásnak megfelelően, a nyelvi sajátosságokat megtartva adom közre.

<sup>3</sup> Tisza Kálmán és a cikkben szereplő többi politikus életútjáról és karrierjéről bővebben l.: *Országgyűlési almanach, 1886. Képviselőház*. Szerk.: HALÁSZ SÁNDOR. Bp., 1886. A kiadvány online is elérhető az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Törvényhozási Tudástárában (= OGYK DTT, dtg.ogyk.hu).

éleg kimondani: miszerint bizonyos idő alatt végeztessék be ezen nagy munka, hanem tekintetbe veendő az is, rendelkezünk-e elegendő szakképzett egyénnel?” Úgy vélte, a kataszteri hivatalok állandósítása segítene a problémán, annál is inkább, mert a birodalom másik felében is szakemberhiánnyal küzdenek, ez pedig olyannyira hátráltatja az ottani kataszteri munkálatok befejezését, hogy a Magyarországon dolgozókat szólították fel az ottani szolgálatra. Tisza végül beleegyezett indítványa visszavonásába, abban a reményben, hogy a törvényjavaslat tavaszra elkészül: ugyanakkor megjegyezte, hogy a felmérés költségeit túl drágának találja. Lónyay megnyugtatta, hogy eddig hegyvidéken folytak a munkálatok, ezért került többre a mérés, sík te-



▪ Lónyay Menyhért (1822–1884) pénzügyminiszter (1868–1871), miniszterelnök (1871–1872), az MTA elnöke (1871–1884). Pénzügyminisztersége alatt lépett hatályba a földadótörvény.



▪ Tisza Kálmán (1830–1902), Debrecen első választókerületének képviselője, miniszterelnök-belügyminiszter (1875–1887), miniszterelnök (1887–1890), közben rövid ideig pénzügyminiszterként és a király személye körüli miniszterként is ténykedett<sup>4</sup>

repen olcsóbb lesz. A kataszteri költségekre előirányzott 440 ezer forintot így az összegyűlték elfogadták.<sup>5</sup>

### Törvényjavaslat a kataszteri felmérésről

1870. március második felére készült el az első törvényjavaslat a kataszteri felmérésekről, amelyet Lónyay Menyhért nyújtott be a parlament elé. A törvénytervezet elsősorban a felmérés menetét szabályozta.

Az első paragrafus meghatározta a munkálatok célját, eszerint a „földadó helyes kivételéhez, továbbá a hitelleltekönyvek kiegészítéséhez szükséges területi adatokat a háromszögméreti alapokra fektetett kataszteri részletes felmérés szolgáltatja”. A második megnevezte a végrehajtó közegeket: „A kataszteri

<sup>4</sup> A közölt képek forrása: MNL OL, K 483. Polgári kori kormányhatóságok, Miniszterelnökség levéltára, Miniszterelnökség, fénygyűjtemény, 1. kötet. Tisza Kálmánról, Madarász Józsefről, Széll Kálmánról és Tóth Vilmosról a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár biztosította a felvételeket.

<sup>5</sup> 102. országos ülés (1870. január 22.) Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. (= KN), IV:329–331.

felmérést államtisztviselők teljesítik, és pedig a) a háromszögmérést a háromszögméreti hivatal főnökének közvetlen vezetése alatt háromszögelő mérnökök és segédek, b) a részletes felméréseket felügyelők közvetlen vezetése és felügyelete alatt mérnökök és mérnöksegédek. Ezen tisztviselők a pénzügyminiszter alatt állanak és a felmérés műszaki helyességéért felelősek.” Megállapította a kataszteri felmérések mértékegységét (3. §) – ez a hossz mértékre nézve a bécsi öl, a térmértéket tekintve pedig az alsó-ausztriai hold volt<sup>6</sup> –, léptékét (4. §) és részletes instrukciókat tartalmazott a háromszögmérés végrehajtásáról (8–14. §). A felmérési munkálat során keletkező dokumentumtípusokat az alábbiakban határozta



■ Ghyczy Kálmán (1808–1888), Komárom országgyűlési képviselője, pénzügyminiszter (1874–1875). Az adóemelések szükségessége mellett érvelt.

meg: határleírás, felvételi előrajz, eredeti térkép, birtokvázlat, birtokrészleti jegyzőkönyv, a birtokosok betűsorozatos névjegyzéke, egyéni birtokív és az egyéni birtokívek összesítése (16. §). Részletesen rendelkezett ezek feldolgozásáról, nyilvántartásáról, valamint az ingatlan-nyilvántartási telekkönyvek ki egészítésére szolgáló kataszteri munkálatokról.<sup>7</sup>

A tervezetet először a pénzügyi bizottsághoz utasították véleményezésre, ennek ellenére 1870. április 7-én a törvényjavaslatot véletlenül felvették a 163. országos ülés napirendi pontjai közé. A tévedésre Ghyczy Kálmán, Komárom képviselője hívta fel Somssich Pál képviselőházi elnök figyelmét, hiszen a pénzügyi bizottság döntéséig a képviselőház sem mondhatott véleményt a tervezetről. Somssich elismerte a hibát és a törvényjavaslat tárgyalását azonnal kihúzta a napirendi pontok közül.<sup>8</sup>

### Kísérlet a földadó kiigazítására

1870. május 23-án Kerkápoly Károly vette át a pénzügyminiszteri tárcát Lónyay Menyhértől, akit időközben közös pénzügyminiszterré neveztek ki. Az új pénzügyminiszter a kataszteri felmérések legnagyobb hibáját abban látta, hogy „a nálunk rögtönözve létesített földadócatasterben a jövedelmek a valóságtól igen eltérőleg vétettek föl. Néhol a jövedelem nem éri el azt, ami catastrálva lett, másutt igen messze túlhaladja.” Miután hangsúlyozta, hogy a kataszter kiigazítása évek munkája, és amíg ez el nem készül, az adórendszert sem lehet megújítani, ezen szavak kíséretében 1870. november 17-én benyújtotta a földadókataszter kiigazítására vonatkozó törvényjavaslatot a képviselőházban.<sup>9</sup>

<sup>6</sup> 1 bécsi öl = 1,89648 m, 1 alsó-ausztriai (magyar terminológiában katastrális) hold = 5754,642 m<sup>2</sup>. BOGDÁN ISTVÁN: *Magyarországi hossz- és földmértékek, 1601–1874*. Bp., 1990. 315–316. A könyv digitális változata online is elérhető a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon: <http://library.hungaricana.hu/>

<sup>7</sup> A tervezet teljes szövege: 349. szám. Törvényjavaslat a kataszteri felmérésről. *KI*, IV:3–11. A beadott törvényjavaslat szövege nagyban támaszkodik a korábbi utasításokban leírtakra. Az e tárgyban született császári pátensek, törvények, utasítások és rendeletek online is elérhetőek a [www.catastrum.hu](http://www.catastrum.hu) oldalon a „Jogszabályok” menüpontban. A témában áttekintést nyújt: REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 2:3–10.

<sup>8</sup> 163. országos ülés (1870. ápril 7.) *KN*, VII:396.

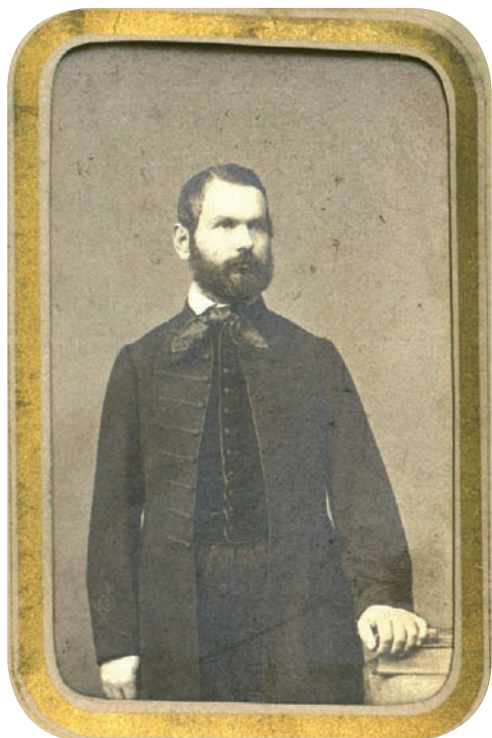
<sup>9</sup> 238. országos ülés (1870. november 17.) *KN*, XI:119–120.

Az előző törvényjavaslathoz hasonlóan az első paragrafus ezúttal is a tervezet célját határozta meg: „A földadó új megállapíthatása és feloszthatása végett az 1868. XXV. t. c. 1. és 2. §-ai folytán ideiglenes érvényre emelt földadókivetési alap a jelen törvényben megállapított elvek szerint felülvizsgálat útján kiigazítottatik.” A 2. és 3. paragrafus meghatározta a földadó tárgyát és a kivételt képező területeket, eszerint beletartozik „minden gazdaságilag művelhető vagy használható, habár tényleg más módon használt földbirtok, ha nem bír a törvényes adómentesség (3. §) feltételével. [...] 3. §. Földadó alá nem esnek: a) országos, megyei és községi utak, utcák és közterek; b) háztelkek, udvarok és szérűskertek egy holdon alul; c) vízcsatornák és védtöltések; d) temetkezési helyek; e) országos vagy közhatósági kezelés alatt álló tudományos, közhasznú és jótékony intézetek céljaira közvetlenül szolgáló kertek, f) fa- és szőlőiskolák, melyek közhatóságok, községek vagy gazdasági, erdészeti és hasonló célú egyesületek által a közterek és utak befásítása s általában a fa- és szőlőültetés előmozdítása tekintetéből tartatnak fenn.” Az adókivetés alapját a föld átlagos tiszta jövedelméhez igazodva állapította meg, tiszta jövedelemnek pedig azt a hasznat tekintette, „mely a földből közönséges viszonyok között és közönséges gazdálkodás mellett tartósan várható, miután abból az átlagos művelési és gazdálkodási költség levonattott”. A tiszta jövedelmet a talaj osztályozásához felállított művelési ágak alapján történő becsléssel állapították meg. A törvény részletesen rendelkezett a fennálló kataszteri adómunkálatok kiigazításáról, a községi és kerületi választmányok, a becslőbizottságok, valamint az országos földadóbizottság alakításáról és ezek feladatairól, a felszólalási lehetőségekről, valamint az esetleges hibák kiigazításának módjáról.

A törvény indoklásában Kerkápoly kifejtette, hogy „a földadókataszter Magyarországon ezek előtt 18 évvel hozatott be; de a földadó-szabizottmány elismerése szerint is e munkálat némely vidékeken már kezdetben hiányosan vitetett keresztül [...] a földadó kivetésében aránytalanságok támadtak, melyek

alapját maga a kataszteri munkálat vetette meg. Ezen aránytalanság utóbb még nagyobb mérvet öltött az évről évre változott gazdálkodási viszonyok folytán [...] De lényegesen nevelték a létező aránytalanságot a koronként különösen az újabb időkben épült vaspályák is, úgyhogy azon kataszteri tiszta jövedelem, mely a már elavult, de földadónknak még ma is alapját képezi, a valóságos tiszta jövedelemnek az ország némely vidékein alig teszi felét vagy harmadát, míg másutt még ma is valóban eléri s tán túlhaladja azt. [...] Több ok szól amellett, hogy egy állandó s a mostani viszonyoknak minden tekintetben megfelelő adórendszer megállapításánál ezen törvényjavaslat legyen az első, mely tárgyalás végett a törvényhozás elé terjesztessék. A pénzügyi bizottság már 1868-ban az egyenes adókra vonatkozó törvényjavaslatok iránti jelentésében kiemelte annak szükségét, hogy a különböző adónemek, az alkalmazott adóláb magassága tekintetében, egymással arányba hozassanak, s ezen adónemek magokban véve is kiegyenlítették legyenek. E célból alapegységre van szükség, melyhez méretvén a többiek is ezzel és egymás közt arányosíttassanak. Ily alapegységül a bizottság a földadót vette, miután hazánkban a földadót alapadónak lehet és kell tekintenünk, nemcsak mivel az állambevételek legjelentékenyebb forrását ez képezi, hanem, mivel a magyar korona országok területe mind fekvésénél, mind talajminőségénél fogva földművelési iparra kiválólag hivatva lévén a földadóval a többi egyenes adók, valamint a közvetett adók nagy része is, oly szoros összefüggésben áll, hogy ezek mindaddig célszerűleg át sem alakíthatók, míg a földadóreform elvei iránt megállapodásra nem juthatunk.”

A törvényhez költségvetést is mellékeltek, amely a munkálat egészére 2 994 000 Ft-ot irányzott elő. A költségvetés azon a feltevésen alapult, hogy a törvényjavaslatot gyorsan elfogadják, így a becslőbizottságok már 1871 tavaszán megkezdhetik a szintén mellékelt munkaterv szerinti működésüket, amelyet így 1872 júniusában be is fejezhetnének. Utána a felszólalási bizottságoknak már csak három hónapos munkálatot irányoztak elő, az or-



■ Kerkápoly Károly (1824–1891) jogi doktor, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, pénzügyminiszter (1870–1873)

szágos földadóbizottságnak pedig további két hónapot, gyorsaságukat pedig azzal indokolták, hogy szakértő számvizsgálók fogják őket a feladataikban segíteni. 1872-ben még további egy hónapot (december) terveztek a pénzügyigazgatóságoknak a községenkénti adóhányad kiszámítására, amely munka befejezésével a földadót 1873-ban már a kiigazított alapon vették volna ki.<sup>10</sup>

A kívánatosnak tekintett gyorsaság azonban elmaradt, és ez a törvényjavaslat is megrekedt a bürokrácia útvesztőiben. 1870 decemberében a pénzügyminisztert felhatalmazták, hogy a földadóról szóló 1868. évi XXV. törvénycikket, valamint a földadó kivetésére, beszédésére és kezelésére nézve gyakorlatban levő szabályokat 1871 végéig érvényben tarthassa. Ennek indoklása sze-

rint „a földadókataszter kiigazításáról szóló törvényjavaslat elfogadása és életbeléptetése – mely a földadórendszert gyökeresen át fogja alakítani – a jövő év elforgása alatt keresztülvihető nem lesz”.<sup>11</sup> Ugyanakkor december 15-én a központi bizottság az 1868:XXV. tc. meghosszabbításával kapcsolatos jelentésében „azon kérelemmel járul a tiszt. képviselőházhoz, mondja ki jegyzőkönyvi határozatban: Miszerint a földadókataszter kiigazításáról a pénzügyminiszter által beterjesztett 487. sz. alatt kinyomtatott törvényjavaslatot olyannak tekinti, melynek mielőbbi letárgyalása felette kívánatos, ennél fogva azt a legsürgősebb tárgyalást igénylő tárgyak közé sorolja. A törvényjavaslatot magát a központi bizottság elfogadta és ajánlja azt a t. képviselőháznak elfogadás végett.”<sup>12</sup>



■ Madarász József (1814–1915), a sárkeresztúri kerület képviselője, a magyar képviselőház elnöke (1898–1899)

<sup>10</sup> A törvénytervezet teljes szövege, indoklás és a tervezett költségvetés: 656. szám. Törvényjavaslat a földadó kataszter kiigazításáról. *KI*, VII:34–49.

<sup>11</sup> 682. szám. Törvényjavaslat a földadóról szóló 1868. évi XXV. törvénycikk érvényének meghosszabbításáról. *KI*, VII:135. Indoklása a 136. oldalon.

<sup>12</sup> 122. szám. Az osztályok előadói által alakított központi bizottság jelentése a földadóról szóló 1868. évi XXV. törvénycikk érvényének meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyában. *KI*, VII:238–239.

A képviselőház azonban továbbra sem tállkozott a szóban forgó törvényjavaslattal, amely a pénzügyi bizottságnál elakadt. Noha az 1871. január 21-i jegyzőkönyv tanúsága szerint Liptó vármegye sürgetni próbálta az új kataszter mielőbbi életbeléptetését,<sup>13</sup> ám még az év decemberében sem került napirendre a földadókataszter ügye. Madarász József, a sárkeresztúri kerület képviselője ekkorra el is vesztette a türelmét: „hisz rég be van terjesztve a cataster kérdése, miért nem veszi azt elő a ház? Szabad legyen erre megjegyezniem, hogy ha a kormány éppen oly szorgosan, épp oly nyomósan sürgeti ezen tárgy felvételét, mint csak például legközelebb a dunagőzhajózási társasággal kötött szerződés elintézését: eddig bizonyára rég a ház előtt volna az, mint tárgyalható törvényjavaslat.”<sup>14</sup>

### Felmérési munkálatok és az állami költségvetés

Ha a törvényjavaslat tárgyalásában nem is történt előrelépés 1871-ben, az országgyűlés egyre nagyobb összegeket szavazott meg a továbbra is folyó felmérésekre. 1870-ben az állami költségvetésben 440 000, 1871-ben 583 240, 1872-ben pedig már 827 000 forintnyi összeget különítettek el az állandó kataszterre.<sup>15</sup> A jelentős többlet elfogadtatása persze nem ment zökkenőmentesen a képviselőházban, 1871-ben például a javaslat ellen még egy különvélemény is készült, amely vitatta az újabb emelések szükségességét. „Ezen összegből a magyar határőrvidékre 5000 frt, a Horvát-Szlavón határőrvidékre 169 000 frt esik. A határőrvidékre eső költségöbbltet, melyet az ottani nagy kiterjedésű államerdők területének felismerése és nyilvántartása is kiválóan indokol, megtagadhatónak nem

véljük; de a magyar és Horvát-Szlavón országok polgári területére nézve igénybe vett 78 800 frtnyi költségöbbltet megszavazásra nem ajánlhatjuk. [...] Pénzügyminiszter úr nyilatkozata szerint az e végre megkívántató törvényjavaslat a ház elé fog terjesztetni, s ennél fogva nem szándékunk a folyamatban levő catasteri munkálatoknak megszüntetését indítványozni, s ezáltal azt, amitől pénzügyminiszter úr kiváltképpen tart, a már meglevő, számos évi gyakorlat által betanult mérnöki karnak feloszlátását idézni elő: de célszerűnek nem tartjuk, hogy a catasteri munkálatok addig is, míg törvényesítve nem lesznek, bizonytalan eredménnyel ez eddiginél nagyobb erőfeszítéssel folytattassanak, s miután a catasteri munkálatokra már az 1871-ik évben is 143 200 forinttal több szavaztatott meg, mint az előző években megszavazva volt, azon véleményben vagyunk, hogy Magyar és Horvát országok polgári területére 1872-ik esztendőre az állandó cataster címe alatt ugyanannyit megajánlani elégséges, mint az 1871-ik esztendőre törvény által megállapítva volt.”<sup>16</sup>

A pénzügyminiszter a többletköltség egy részét a kataszter munkálatokat végző műszaki személyzet fizetésének felemelésére kívánta fordítani. Ennek szükségességét a pénzügyi bizottság is jóváhagyta 1871 decemberében: „A bizottság átalában a fizetésfelemeléseket nem pártolja, de kénytelen elismerni, hogy ezen a téren csak úgy lehet eredményt várni, az állam csak úgy szerezhet meg szakképzett megbízható közegeket és úgy kötheti le azokat az államszolgálatokra, ha azokat olyan fizetéssel látja el, mely az ezen szakmával foglalkozó egyéneket az államszolgálatához ha nem is vonzza, de attól legalább el nem riasztja, és azért a bizottság nemcsak

<sup>13</sup> 268. országos ülés (1871. január 23.) KN, XII:97.

<sup>14</sup> 395. országos ülés (1871. december 5.) KN XVIII:242.

<sup>15</sup> Az állami költségvetés éves bontásban online is elérhető az OGYK DTT-ben. Az állandó kataszter költségvetésében mind nagyobb összegeket fordítottak a horvát- és szlavónországi területek felmérésére is: míg 1871-ben 52 000, addig 1872-ben már 212 000 forintot különítettek el erre a célra. Pénzügyminisztérium. *Államköltségvetés a magyar korona országai részére az 1871. évre.* 44. és Pénzügyminisztérium. *Államköltségvetés a magyar korona országai részére az 1872. évre.* 48. Az 1870. évi költségvetésre l.: 1870:XI. tc., az 1871. évi költségvetésre pedig: 1871:X. tc. (1000 év törvényei, <http://www.1000ev.hu>).

<sup>16</sup> 1118. szám. Az állandó pénzügyi bizottság általános jelentése az 1872-ik évi államköltségvetés tárgyában. KI, XI:204–233. Az ehhez kapcsolódó különvélemény: Uo. 235.



■ Széll Kálmán (1843–1915) jogi doktor, a pénzügyi bizottság előadója, pénzügyminiszter (1875–1878), miniszterelnök (1899–1903)

méltányosnak, de magára az államra nézve a catasteri munkálatok nagy fontosságánál fogva elkerülhetlenül szükségesnek tartja azt, hogy a catasteri mérnökök fizetése az állam más műszaki tisztviselőinek fizetésével összehangba hozassék.<sup>17</sup> A többletköltségek között szerepeltek még Buda város felmérési kiadásai, amelyet már az előző évi költségvetésben elvileg megszavaztak, valamint a határőrvidéki kataszteri költségek, amelyeket a bizottság a rendkívüli kiadásokhoz kívánt áttenni.

A pénzügyi bizottság előadója, Széll Kálmán 1871. december 5-ei felszólalásában az addigi eredmények bemutatásával igyekezett a költségvetési javaslat mellett érvelni: „Tizenkét dunántúli megyében a catasterfölmérés be van fejezve, és olyan különbség mutatkozik a felmérés eredménye és a földadónak alapjá-

ul vett, azon úgynevezett földadó-provisorium munkálatok közt, hogy magában ezen 12 vármegyében kitűnt, hogy 314 000 catastralis hold, – nem terméketlen tér, de termő tér – nincs adó alá véve. Azt hiszem, hogy ezen egy példa is eléggé illusztrálja, hogy addig a földadó helyes arányban s igazságosan elosztva nem lesz, [...] míg a catasteri fölmérés az országban meg nem történik”.

Képviselőtársa, Ghyczy Kálmán azonban rögtön szóvá tette, hogy noha állítólag 12 dunántúli vármegyében a kataszteri felmérés már be van fejezve, ő erről semmit sem tud, pedig – komáromiként – éppen arról a vidékről való. Széll azonnal helyesbített, hogy 12 nagyrészt dunántúli vármegyére gondolt.<sup>18</sup>

Ghyczy vitatta azt az állítást is, hogy 314 ezer holddal több termékeny föld találtott volna, hiszen „e pillanatban, az állandó catasteri felméréssel a földeknek becslése jövedelmezés tekintetében nem köttetik össze; ha pedig mostan még a földek jövedelmezés, termékenysége tekintetében nem osztályoztatnak, termékenységük nem vizsgáltatik”. Széll ismét pontosítani kényszerült: „A cataster felmérése nem egyéb, mint a térfogat felmérése, constatálása”, ám ennek alapján is „12 megyében 314 000 catastralis holddal több jött ki a catasteri felmérésnél, mint amennyit nem a jövedelmezőség szerinti osztályozás, hanem a láncfelmérés előbb eredményezett”. Ghyczy kijelentette továbbá, hogy Buda városának felméréséhez az államnak csupán a kataszteri mérnöki személyzetet kell hozzáadnia, hiszen „mindazon dologi kiadásokat, melyek ezen felméréshez kívántatnak, részint Buda városa, részint a fővárosi közmunkatanács fizeti. Így különösen a fővárosi közmunkatanács csupán azon üvegtáblák árához, melyek a fölméréshez megkívántatnak, és egyéb felszerelésekhez, melyek ugyanezen célra szükségesek: 17 000 ezüst forinttal járul.” Kételkedett abban, hogy a mérnökök a kevés fizetés miatt felmondaná-

<sup>17</sup> 400. országos ülés (1871. december 10.) KN, XIX: 21–22.

<sup>18</sup> A későbbiekben fel is sorolta ezeket: Moson, Sopron, Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya, Veszprém, Ung, Bereg, Máramaros, Ugocsa és Győr. L.: 400. országos ülés (1871. december 10.) KN, XIX: 26–27. A kataszteri felmérés előrehaladásáról I.: TÖRÖK ENIKÓ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015) 2:11–18.

nak: „Az a veszély, hogy alkalmas egyéneket nem kaphatunk, hogy elfutnak az alkalmas egyének az államszolgálatból; ezen annyiszor hallott ijesztések annyiszor nem valósultak már, hogy – bocsánatot kérek – ezen érvnek fontosságát többé nem tulajdoníthatok.” Peszsimista arra nézve, hogy megéri-e a felmérés ezt a nagy ráfordítást: „Tavaly a catasteri munkálat került 583 000 frtba. Ezen alapon körülbelül 25-30 millió frtban fog az állandó cataster elkészítése kerülni, és mikor már ezen munkálat készen lesz [...] a kész munka nem lesz haszonvehető, legalább nagyrészen, igen költséges és fáradságos újabb átdolgozás nélkül.” Kerkápoly Károly válaszában hangsúlyozta, hogy kell „fizetésemelkedés mindaddig, míg a pénz értéktelenülése folytonos lesz”, és tavaly „személyszaporítást kértem, hogy gyorsabban menjen a munka, de meggyőződtem, hogy nemcsak szaporítani nem bírjuk a systemizált fizetésekkel, de még a statust sem bírtam megtartani”. Ghyczy továbbra sem nyugodott bele a 78 ezer forintnyi többletbe, amelyet a „mai nehéz időkben” indokolatlan kiadásnak vélt.

Ebbéli nézetét Nagykörsös képviselője, Gubody Sándor<sup>19</sup> is osztotta, aki az elhangzottakhoz hozzáfűzte azt is, hogy a katasteri mérnökök – véleménye szerint – egyáltalán nem keresnek rosszul: „Ha van – mint mondják – sárba vetett pénz: valóban az, amit a jelen rendszer szerint catasterfölmérésre kiadunk; de tegyük fel, ha legtökéletesebb volna is a munka, be lehet elégedni azzal, hogy egy mérnökre naponként 7 holdnak felmérése esik, pedig egy hold felméréseért 40 kr nem keveselhető.” Szerinte a szaporodó felmondások oka nem annyira az alacsony fizetéseken, mint a német felügyelő mérnökök zsarnokoskodásában, „a szegény mérnökökre alkalmazott 22 rovattal ellátott conduitlista betöltésével járó zaklatásokban” keresendő, és rávilágított arra, hogy „386 mérnök közt alig van 50-60 magyar mérnök”. Emellett éles kritikát fogalmazott meg a pénzügyminiszterrel



■ Gubody Sándor (1798–1885), Nagykörsös országgyűlési képviselője, Nagykörsös polgármestere (1867–1868), lapszerkesztő, mérnök

szemben: „Ha a t. pénzügyminiszter úr, midőn ezen az örökös tartományokban is rossznak bizonyult catastrált zopfrendszert azon nagy német, cseh, morva, polyák instructióval átvette, kötelessége szerint azt észreahajlatlan, de nem bürokratikus szakértőkkel megvizsgáltatta volna: azon meggyőződésre jutott volna, hogy azt el kell vetni vagy legalább, ha már oly szerelmes az osztrák rendszerbe, mint a tormába esett féreg, célszerű változtatásokat tett volna: s azon haszontalan felügyelők helyett hatóságok közbejöttével, bíróilag hitelesítette volna a mérnökök munkáját és holdszámra fizette volna, mely eljárásnak mindenesetre tökéletesebb, s két annyi eredménye lett volna. Uraim! Nem leszek rossz próféta, ha azt jövendölöm, hogy ezen rendszerrel Galícia sorsára jutunk, hol a catastermunka már 1856-ban bevégeztetett, s azóta folytonos igazításokkal töltetik az idő.”<sup>20</sup> A kritikai észrevételek elle-

<sup>19</sup> Gubody Sándor életrajzi adatairól és műveinek jegyzékéről bővebben I: FARKAS PÉTER: *Nagykörsösi helytörténeti és helyismereti bibliográfia*. Balatonboglár, 2013. 235. (<http://mek.oszk.hu/11600/11672>)

<sup>20</sup> 400. országos ülés (1871. december 10.) KN, XIX:24–29.



nére a képviselők többsége végül elfogadta a pénzügyi bizottság álláspontját, és megszavazták a 653 ezer forintnyi többletköltséget az állandó kataszterre.

A következő ülésnapon, december 11-én két felszólaló – Simonyi Ernő, Baranya vármegye németüregi választókerületének képviselője<sup>21</sup> és Tisza Kálmán – is felvetette, hogy a kataszter megállapításától nem fog a földadó emelkedni, maximum igazságosabb lesz annak kivetése, így ennek az ügynek a megoldása nem fogja az ország adóképesességét előmozdítani.<sup>22</sup>

Kisebbségi felzúdulást váltott ki a parlamentben, amikor Kerkápoly Károly a topográfiai hivatalát átvette a Közlekedési Minisztériumtól és a Pénzügyminisztériumhoz csatolta.<sup>23</sup> Várady Gábor, Máramaros megye técsői választókerületének képviselője 1871. december 13-i felszólalásában élesen bírálta ezt a lépést: „[...] szölok csupán a topographiai műveletekről. Ezek a közlekedési miniszter tárcájából kivétettek és áttétettek a pénzügyminiszterébe. Én ezt nem tartom helyes eljárásnak, nem is tudok elfogadható vagy csak megközelítőleg elfogadható okot találni, miért történt ezen áttétel; talán azért: mert a pénzügyminiszter tárcájába tartozik a catasteri felmérés. Nézetem szerint ez is helytelen; mert hiszen a catasteri felmérésnek alapját főleg nem azon utasítások képezik, melyeket a pénzügyminiszter saját érdekében és álláspontjából ki fog adni, hanem a mérnöki munkát: ez pedig a közlekedési miniszter tárcájába tartozik. Meg kellett volna fordítani a dolgot, és ahelyett, hogy a pénzügyminiszter átvette a topographiai hivatalát a közlekedési minisztériumtól: oda kellett volna adni a cataster is a közlekedési minisztériumnak; mert a szaktudomány szempontjából kell



■ Várady Gábor (1820–1906) testőrtiszt, honvéd ezredes, később Máramaros megye técsői választókerületének képviselője, ügyvéd

azon hivatalok munkáit megbírálni, és ez nem a pénzügyminiszter feladata. Ez, tisztelt ház, éppen oly felcserélése a szerepeknek, mely nálunk majd minden minisztériumnál fenáll: így például, hogy a közoktatási miniszter szánt és vet, a pénzügyminiszter akadémiákra ügyel fel, (Igaz, igaz!) és úgy lett azután a pénzügyminiszter a mérnökök működésére felügyelő miniszterré. (Igaz!) így fog a catasterbe beosztott mérnökök, és így a cartographicus hivatalok munkái fölött ellenörködni.”

Kerkápoly Károly pénzügyminiszter válságában kiállt ez egyesítés mellett, mondván, a topográfiai térképezés és a kataszter egy helyre tartozik: „A minisztériumban, még

<sup>21</sup> SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1891–1914. Németürög (Rácváros), később Mecsekalja, ma Pécs része. A legkorábbi adatot Simonyi képviselői pályafutásáról az 1873. évi tiszti címtár szolgáltatja. Ennek alapján 1873-ban a szintén Baranya megyei Szalánta választókerületét képviselte. *Magyarország tiszti cím- és névtára 1873*. Bp., 1874. 48. A tiszti címtárak online is elérhetőek az Arcanum Digitális Tudománytárban (adtplus.arcanum.hu)

<sup>22</sup> 401. országos ülés (1871. december 11.) *KN*, XIX:44.

<sup>23</sup> A Közlekedési Minisztérium topográfiai osztályát a kiegyezést követően Tóth Ágoston '48-as honvédezredes, hadmérnök és térképész szervezte meg és vezette. A magyar katonai térképészet egyik kiemelkedő alakjának tartott Tóth számos könyvet írt, amelyek alapján 1871-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Részt vett a Magyar Földrajzi Társaság megalapításában, annak alelnöki tisztét is betöltötte. Nagy tervét azonban, egy önálló magyar térképészeti intézet felállítását nem sikerült megvalósítania. Életről bővebben: NÉMETH GYÖRGY: Tóth Ágoston térképészlete (az MNL honlapján).

mielőtt annak tagja lettem volna, már tárgyalás alatt volt azon kérdés: vajon a catastralis munkálatok melyik tárca vezetése alá tartozzanak, a pénzügyminisztérium alá-e? mivel voltaképp főleg az adó érdekében történik a fölmérés, vagy a közlekedési miniszter vezetése alá, mivel a megkívántató szakismeretekkel ő rendelkezik. Akkor az elintézés úgy történt, hogy a pénzügyminisztérium vezetése alatt hagyatott továbbra is a catastralis felmérés ügye. [...] a kettő együvé tartozik, mert az az anyag, melyet a topographiai intézet tagjai feldolgoznak: a catastralis mérés által nyújtanak; ha ez anyagot nem akarjuk feldolgozni: akkor ugyanazt még egyszer kell végezni; ez bizonyos, hogy e kettő összetartozik. (Várady Gábor közbeszól: ezt nem tagadom, de nem ide tartozik!) Az egyesítésnél minden esetre a kisebbik követi a nagyobbat, nem a nagyobb a kisebbet; öt-hat emberről van itt szó, egypár százról amott; tehát amaz jön ehhez.”<sup>24</sup>

Az ülészak során újra és újra elhangzott az a kritika, hogy a kataszter ügye túl lassan halad előre. Horn Ede, Pozsony képviselőjének 1872. február 1-jei felszólalásában a pénzügyminisztert hibáztatta a lassúságért: „Nem lehet az adókhöz nyúltni, míg a cataster ki nem igazítottatik; midőn a cataster kiigazítását kívántuk: a miniszter úr szíves volt másfél évvel ezelőtt törvényjavaslatot benyújtani; de még egyszer sem hallottuk, hogy sürgette volna törvényjavaslatának felvételét, [...] így minden a réginél maradt”. Kerkápoly a késlekedést a pénzügyi bizottság túlerheltségével magyarázta: „Lehetetlen nekem azon panaszkodnom, azért békétlenkednem, hogy a pénzügyi bizottság nem tárgyalja ezen törvényjavaslatot, mikor azon helyzetben vagyok, hogy látom, hogy eddig nem ért rá. [...] és én ismétlem a t. ház előtt, hogy csak nagy köszönettel veszem, ha a pénzügyi bizottság időt bírván venni magának: mielőbb hozzá fog e törvényjavaslat tárgyalásához.”<sup>25</sup>



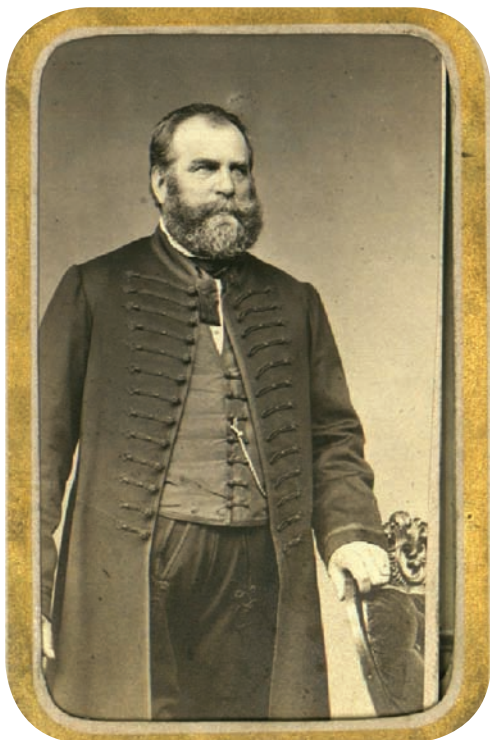
■ Horn Ede (született Einhorn Ignác, 1825–1875), 1870-től Pozsony képviselője, 1875-ben kereskedelmi államtitkár (Vasárnapi Újság, 22. /1875/ 13:196.)



■ Korizmic László (1816–1886), 1870-től haláláig Vízakna város képviselője (Vasárnapi Újság, 4. /1857/ 20:1.)

<sup>24</sup> 403. országos ülés (1871. december 13.) KN, XIX:138.

<sup>25</sup> 434. országos ülés (1872. február 1.) KN, XXI.:64. 69.



■ Paczoly János (1818–1884) ügyvéd, az esztergomi főkáptalan főügyésze, 1865-től az ipolysági választókerület országgyűlési képviselője



■ Zsedényi (Pfannschmidt) Ede (1804–1879), evangélikus egyházkerületi felügyelő, a pénzügyi bizottság tagja

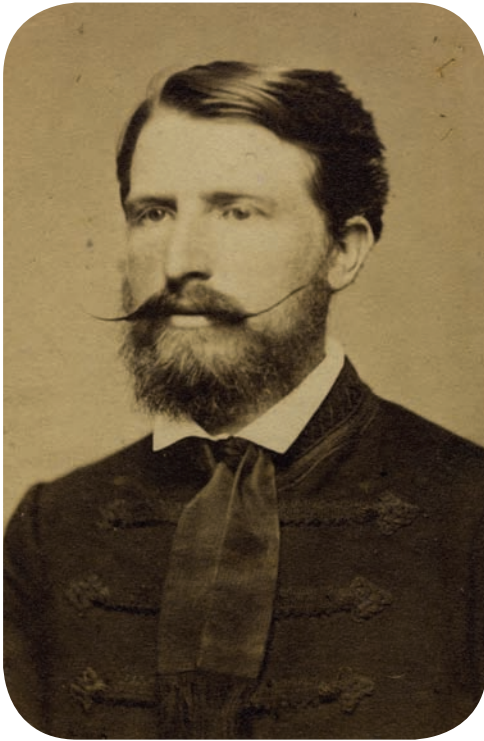
A halogatást látván, Vízakna városának képviselője, Korizmics László február 21-i felszólalásában lemondott arról, hogy ezen ülészak alatt megtárgyalhatnák a kataszteri ügyeket, és azt javasolta, inkább tegyék azt félre és vizsgáljanak helyette más, még sürgősebb ügyeket, pl. a zárszámadás kérdését. Az utána felszólaló Paczoly János, az ipolysági választókerület képviselője azt indítványozta, hogy a kataszteri törvényjavaslatot utalják egy szakbizottsághoz, hiszen így a pénzügyi bizottság is felszabadulhatna más, szintén fontos ügyek intézésére: „kétségtelennek mondható, hogy a zárszámadásokat legavatottabban, leghelyesebben és a legtöbb belátással a pénzügyi bizottság vizsgálhatja át: a zárszámadások átvizsgálásával bizat-

nék meg a pénzügyi bizottság [...] a cataster kijavítására vonatkozó törvényjavaslatot külön szakbizottsághoz méltóztassék utasítani, és akkor a pénzügyi bizottság más, szintén fontos és sürgős tárgyak elintézésére szentelheti idejét.” Noha a felvetésekre a képviselők megnyugtató választ kaptak Zsedényi Edétől, a pénzügyi bizottság tagjától: „Van szerencsém jelenteni, hogy a pénzügyi bizottság a földadó catasterről szóló törvényjavaslat tárban teendő jelentésével egy vagy két ülés alatt elkészül”<sup>26</sup>, végül tényleg nem sikerült a kataszteri törvénytervezetet az ülészak alatt tárgyalásra bocsátani.

A kataszteri felmérések ügye ebben a ciklusban utoljára a választójogi törvényjavaslat<sup>27</sup> tárgyalása során került szóba. Elsősor-

<sup>26</sup> 441. országos ülés (1872. február 21.) KN, XXI:204–205.

<sup>27</sup> Az első parlamenti választójogi törvényt az 1848-as parlament alkotta meg, az összlakosság 7,2%-ának adva választójogot. Az 1848:V. tc. az 1867. évi kiegészítés után is érvényben maradt, de mivel a választási eljárás részletkérdéseit nem szabályozta, szükségessé vált egy új választójogi törvény megalkotása. Az országgyűlési vitákat követően megvalósult 1874:XXXIII. tc. a tulajdoni alapú cenzust az adócenzussal váltotta fel, a szavazást pedig minden választókerületben nyíltá tette. A törvény szövege: 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>).



▪ Tóth Vilmos (1832–1898), 1871–1873 között belügyminiszter, 1879–1895 között a bécsi közös államszámvévszék elnöke, a főrendiház tagja, 1896-tól haláláig annak elnöke



▪ Szapáry Gyula (1832–1905) Heves és Külső-Szolnok vármegye főispánja, a galgóci választókerületkerület képviselője, pénzügyminiszter (1878–1887), közmunka- és közlekedésügyi miniszter (1880), földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1889), miniszterelnök (1890–1892)

ban a census megállapítása körüli vitában használták fel érvként, hogy miért nem lenne célszerű változtatni a már meglévő gyakorlaton. Tóth Vilmos belügyminiszter határozottan állást foglalt a kérdésben: „Ugyan kérdem, van-e valaki, ki ne tudná, hogy a jelenlegi földadócataster elkészítésével a föld termőképessége némely vidéken a tulajdonosra nézve kedvezően, más vidéken túl a mértéken kedvezőtlenül lett megállapítva. Már pedig ha ez így van, t. ház: ugyan kérdem, ki az a bölcs, aki ily adórendszer alapján igazságos censust fel tudna állítani?”<sup>28</sup> Hasonló véleményen volt Szapáry Gyula, a galgóci választókerület képviselője is: „egy egészen új választási eljárásról szóló törvényjavaslat benyújtása nem lehetséges a jelen ülés alatt; [...] mert arra oly adatok szükségesek, melyeket csak az állandó

névjegyzék és a földadó cataster reformja által érhetünk el.” Tisza Kálmán pedig mindehhez ironikusan hozzáfűzte, hogy a politikustársak csak akkor kritizálják a katasztert, ha azzal lejjebb akarják szállítani a censust: „az adócataster rossz ott, önök szerint, ahol – az adó alapján – a census lejjebb szállana: de roppant jó ott, ahol felhasználásával a censust emelni lehet.”<sup>29</sup>

A kataszter ügyének sürgető rendezése a választókerületek kijelölésének vitája során is felmerült. Kemény Gábor, a gyulafehérvári választókerület képviselője 1872. február 23-i felszólalásában kijelentette, hogy: „a választókerületeknek megállapítása, mely csak azután eszközölhető, ha vannak rendes állandó egybeírásaink, ha lesznek rendes állandó névlajstromai a szavazóknak, mit megint a catasteri

<sup>28</sup> 442. országos ülés (1872. február 22.) KN, XXI:219–220.

<sup>29</sup> 451. országos ülés (1872. március 4.) KN, XXII:93., 106.



■ Kemény Gábor (1830–1888) Gyulafehérvár képviselője, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1878–1882), közmunka- és közlekedésügyi miniszter (1882–1886)

*munkálatok alapján lehet eszközölni, szilárdan, biztosan, határozottan. Nem szándékom most azt vitatni: nagy-e vagy kicsiny a mostani választási census; de állítom, hogy biztos cataster hiányában egy mozgó, változó basisra állandó épületet emelni: csakugyan lehetetlen*.<sup>30</sup>

Érdekes közjáték volt a választójogi törvény tárgyalása során Paczolay János 1872. március 1-jén tett megjegyzése, miszerint a kataszteri reformokat a baloldal hátráltatja, és ezt az alábbiakkal próbálta igazolni: „*midőn éppen a legközelebbi budgetvita alkalmával a pénzügyminiszter úr a catastralis fel-*

*mérések minél előbbi keresztülvitelére 40 000 frtot kívánt, a baloldal csak 30 000 frtot ajánlott meg: és mi voltunk azok, akik megszavaztuk a 40 000 frtot, hogy a dolog minél előbb elintéztethessék. Sőt most a legközelebbi alkalmommal is, midőn a pénzügyi bizottság azt jelentette, hogy ő nem képes a zárszámadásokat és a catastralis munkálatokra vonatkozó törvényjavaslatot a kellő időben, ti. még a jelen időszak alatt elintézni és véleményét előterjeszteni: én kértem a tisztelt házat éppen azon felvidék érdekében, mely az országban legjobban van megadóztatva, hogy méltóztassék a catastralis munkálatokra vonatkozó törvényjavaslat számára külön szakbizottságot kiküldeni. A baloldal ezen javaslatomat egy szóval sem pártolta: holott, ha pártolta volna, bizonyosan ezen oldal sem merte volna ezen igazságos kívánatot ellenezni. (Derűtség a jobb és bal oldalon.)*”<sup>31</sup>

Összefoglalásul megállapítható, hogy habár az 1869–1872. évi országgyűlési ciklus alatt egy törvényjavaslat született a kataszteri felmérések, egy pedig a földadókataszter ügyében, ám mindkét tervezet elakadt a pénzügyi bizottságnál, amely túlzott leterheltsége miatt nem tudott időt szakítani a javaslatok véleményezésére. Ugyanakkor a kataszteri ügyek fontosságát jelzi, hogy a ráfordított összegek az állami éves költségvetés rendkívüli kiadásából átkerültek a rendes kiadások közé, nagyságuk pedig évről évre emelkedett. A hatékonyabb munkavégzés érdekében a Pénzügyminisztérium rendezte a felmérési személyzet fizetését és törekedett arra, hogy továbbra is állami szolgálatban tartsa a jól képzett szakembereket. A nagy áttörés, a felmérési munkálatokat átfogóan szabályozó törvényjavaslat elfogadása azonban továbbra is váratott magára.

<sup>30</sup> 448. országos ülés (1872. február 23.) KN, XXI:253.

<sup>31</sup> 449. országos ülés (1872. március 1.) KN XXII:49.